

Stöd- och referensmaterial om vuxnas lärande

Del 1

Från skola för vuxna till vuxnas lärande

STÖD- & REFERENSMATERIAL

MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

FÖRORD

Myndigheten för skolutveckling har i uppdrag att bidra till och anordna kompetensutveckling för lärare inom kommunernas vuxenutbildning i ämnena specialpedagogik och pedagogik för vuxna. Som komplement till de behörighetsgivande kurser och seminarier som har anordnats i samverkan med lärarhögskolor och universitet, är tanken att detta stöd- och referensmaterial om vuxnas lärande ska ge de lärare som inte haft möjlighet att delta i mer formellt upplagda studier såväl en struktur och ett sammanhang för den organisatoriska förnyelsen av vuxenutbildningen som en pedagogisk inspiration som stöd för arbetet med vuxnas lärande.

Stöd- och referensmaterialet om vuxnas lärande är tänkt att vara ett underlag för diskussion eller studier i grupp om vuxnas lärande, men kan naturligtvis också läsas individuellt. Den första delen beskriver översiktligt olika skolformer eller lärmiljöer för vuxna – från de första bildningssträvandena och vuxenutbildningens framväxt till dess nuvarande former och statsmakternas övergripande mål och strategier för vuxnas lärande. För nyutträdna lärare inom vuxenutbildningen kan översikten tjäna som grund för fortsatta diskussioner om möjligheterna att förverkliga perspektivet livslångt lärande och för de mer erfarna utgör vissa nya begrepp tillfälle att reflektera över vuxenutbildningens betydelse i det samhälleliga sammanhanget.

I den andra delen diskuteras vad som utmärker vuxenpedagogik och ett vuxenpedagogisk förhållningssätt. Frågeställningar om vilka förutsättningar som bör finnas för att vuxna väljer att börja studera och hur vuxenstudier bör vara upplagda och organiserade för att vara både effektiva i ett institutionellt perspektiv och attraktiva för den enskilde. I fråga om kvaliteten i vuxenstudier och hur den mäts diskuteras dels den pedagogiska grundsynen dels examinationen som lärprocessen och utvärdering som daglig verksamhet. I materialet refereras till olika forskares uppfattningar, men det bygger också på intervjuer med lärare, rektorer och vuxenstuderande. Som stöd för diskussionen ställs ett antal reflekterande frågor

För den som är intresserad att läsa och lära mer om någon speciell frågeställning eller något särskilt sakområde finns läs- och länktips i anslutning till texten. Statistiska uppgifter har hämtats från "Vuxnas lärande 2003" utgiven av SCB.

Del 1 om Vuxnas lärande i backspegeln, i dagsläget och i framtiden har arbetats fram av Göran Tevell som för uppdraget varit expert i Myndigheten för skolutveckling och rektor Anne-Marie Jonvallen, Stockholm. För del 2 Vuxenpedagogik – en inspiration för stöd och utmaning i arbetet med vuxnas lärande, svarar forskarna Liselott Assarsson och Katharina Sipos-Zachrisson vid Linköpings universitet. Ansvarig projektledare har varit Elisabet Loberg, undervisningsråd, Myndigheten för skolutveckling.

Stockholm i december 2004

Kjell Hedvall

AVDELNINGSCHEF

VUXNAS LÄRANDE – I BACKSPEGELN

Tanken “att skola ett helt folk” är relativt sentida. Först 1842 blev folkskolan obligatorisk i Sverige. Samtidigt kom de allmänna folkbildningssträvandena igång dels som liberala initiativ för att sprida kulturarvet dels som statens försök att upplysa de breda folklagren. Något senare kom folkets egen bildningssträvan till uttryck framförallt inom de stora folkrörelserna: frikyrkorörelsen, arbetarrörelsen och nykterhetsrörelsen.

Folkbildning för alla

I mer än 100 år har vi haft det vi idag kallar folkbildning. Människor har fritt och frivilligt samlats i olika grupper för att utbilda och bilda sig, skapa och delta i kulturlivet, uttrycka sig och delta i det demokratiska samhällsarbetet. Det hade man dock gjort också långt innan någon började sätta rubriken folkbildning på människornas naturliga vilja till lärande, något som alltid tagit sig många olika uttryck.

De olika folkrörelsernas framväxt från mitten av 1800-talet ägde rum samtidigt som stora omvälvningar skedde i samhället. Sverige lämnade bondesamhället och startade utvecklingen mot industrisamhället, vilket medförde krav på framför allt nya yrkeskunskaper för ett nytt arbetsliv. Olika yrkesinriktade utbildningsformer utvecklades vid sidan av de traditionella lärlingssystemen inom hantverksyrkena. Vid afton- och söndagsskolor gavs tekniska och konstindustriella kurser för både vuxna och ungdomar.

Den moderna folkbildningens historia i Sverige startade med folkhögskolor, de första från 1868, bibliotek och föreläsarföreningar s.k. bildningscirklar. De första studieförbunden tillkom i början av 1900-talet. Under mellankrigstiden tillkom fler och fler folkhögskolor och bildningsförbund. Till en början var folkbildningen ideell utan samhällsfinansiering, men efterhand blev den en del av det samhällsstödda bildningsarbetet.

Det för folkbildningen så centrala begreppet ”fritt och frivilligt” myntades av 1944 års folkbildningsutredning. Begreppet ”demokratisk fostran” blev senare också aktuellt på grund av rädslan för de totalitära

rörelserna och minnena från det nyss avslutade världskriget.

Folkbildningen spred sig givetvis också utanför dessa formaliserade miljöer. Nya tidskrifter och debattböcker bidrog till att öka intresset för bildning. Museer och arkiv inrättades och när radion startade fick den ett tydligt folkbildningsuppdrag

Korrespondensutbildning – den första formen av distansstudier

Korrespondensinstitutet grundades kring förra sekelskiftet och var under 1900-talet ett alternativ vid sidan av det allmänna skolväsendet. De gav möjlighet att arbeta sig igenom realskole- eller gymnasiekurser via korrespondensbrev.

Statens skolor för vuxna, SSVN resp. SSVH, lokaliserade till Norrköping resp. Härnösand, tillkom betydligt senare och har tillhandahållit distansstudier på gymnasial nivå sedan 1960-talet.

Statens aftonskola, som startade sin verksamhet år 1938 på Kungsholmen i Stockholm, var den första formellt kompetensgivande vuxenutbildningen i Sverige.

Kommunala vuxenutbildningens framväxt

Redan på 1950-talet var det uppenbart att enbart folkbildningen, aftonskolor och korrespondensinstitut inte räckte till för att kompensera bristen på formell utbildning bland den vuxna befolkningen. Under 1940- och 1950-talen var det knappt 10 % av befolkningen som hade längre utbildning än folkskola. I takt med enhetsskolan och därefter grundskolans införande ökade ungdomarnas utbildningsnivå, men det behövdes komplement med en nära anknytning till det kompetensgivande skolväsendet för stora delar av den vuxna befolkningen. År 1968 var andelen som saknade fullständig grundskolekompetens omkring 65 % . Återkommande utbildning var en strategi som lanserades i Sverige och som i hög grad kom att ligga till grund för 1970-talets reformer inom vuxenutbildningen och högskolan.

Den kommunala vuxenutbildningen fick sin egentliga utformning genom vuxenutbildningsreformen år 1968. Avsikten var att ge möjlighet till utbildning till de vuxna som saknade kunskaper motsvarande grundskolan eller gymnasieskolan. I inledningsskedet gällde det att ta

tillvara den s.k. begåvningsreserven. Redan under det första decenniet inriktades emellertid verksamheten också mot att utjämna utbildningsklyftor och prioritera människor med kort utbildning. Under detta årtionde expanderade vuxenutbildningen kraftigt, något som bland annat möjliggjordes genom inrättandet av studiestöd för vuxna (svux). År 1982 fattades beslut om en läroplan för kommunal vuxenutbildning byggd på kursutformning och organiserad som ett 3-delat etappsystem. En vuxenutbildningslag trädde i kraft 1985 och en vuxenutbildningsförordning 1986. Utvecklingen av den kommunala vuxenutbildningen (komvux) fortsatte och den kom att få en särprägel i kraft av sin kompetensgivande utbildningsform.

I samband med kommunaliseringen av den offentliga skolan år 1991 beslöts att också statsbidraget för den kommunala vuxenutbildningen skulle ingå i det generella statsbidraget till kommunernas skolväsende.

Skolformen Grundvux tillkom 1977 för att ge kortutbildade vuxna en möjlighet att skaffa sig grundläggande läs-, räkne- och skrivfärdigheter motsvarande årskurserna 1-6. Redan vid tillkomsten ålades kommunerna, via lagstiftning, att inrätta och erbjuda sådan grundläggande utbildning till medborgarna. 1992 fick skolformen ett antal klart definierade nationella mål och rättigheten till grundläggande vuxenutbildning (Gruv) gjordes tydlig.

År 1994 fick de frivilliga skolformerna dvs gymnasieskolan och den kommunala vuxenutbildningen på gymnasial nivå en gemensam läroplan (Lpf 94). Även kursplaner och betygssystem är gemensamma med gymnasieskolan.

Olika statliga satsningar under 90-talet har syftat till att höja utbildningsnivån, nå nya målgrupper, förbättra tillgängligheten och att utveckla vuxenutbildningen metodiskt och pedagogiskt.

- Under första delen av 1990-talet gavs kommunerna i uppdrag att med särskilda statliga medel anordna ”kurser för arbetslösa” med syfte att höja utbildningsnivån och öka anställningsbarheten.
- För att ge ungdomar som avslutat tvåårig linje i gymnasieskolan möjlighet att få behörighetsgivande kompetens från treårig gymna-

sielinje anordnades under ett antal år ett särskilt s.k. tredje år.

- För att öka rekryteringen till högre utbildning inom de naturvetenskapliga och tekniska områdena infördes hösten 1995 s.k. basår för dem som behövde komplettera för att få särskild behörighet. Basårsutbildning har också anordnats för att stimulera personer med utländsk bakgrund till högskolestudier. S.k. collegeutbildningar har samma syfte och sådana har genomförts av både kommuner och högskolor/universitet.
- Kunskapslyftet var ett nationellt projekt för livslångt lärande som pågick från 1997 till slutet av 2002. Satsningen riktade sig främst till arbetslösa med kortare utbildning, men även anställda med kort utbildning och övriga vuxna fick delta i mån av plats. De övergripande målen var fyra: Minska arbetslösheten, utveckla vuxenutbildningen metodiskt, pedagogiskt och organisatoriskt, minska utbildningsklyftorna samt öka förutsättningarna för tillväxt. Över 100 000 helårsplatser per år var tillgängliga och innebar under dessa år en avsevärd ökning av antalet vuxenstudier. Kunskapslyftet kom att få en mycket stor betydelse för utvecklingen av och synen på vuxnas lärande. Inte minst var det under de åren som begrepp och företeelser som uppsökande verksamhet, oberoende vägledning, orienteringskurser och efterfrågestyrning kom att diskuteras, prövas och erkännas som essentiella ingredienser i en modern och funktionell vuxenutbildning.

Lästips

Förordning om särskilt stöd till särskilda satsningar på utbildning av vuxna, SFS 1998:276, i vilken villkoren för Kunskapslyftet redovisas. Kunskapsbygget 2000 – det livslånga lärandet, SOU 2000:28, Kunskapslyftskommitténs slutbetänkande, där 8 teman för den framtida vuxenutbildningen läggs fram.

Kunskapslyftet – ett lyft för den enskilde och för samhället, Myndigheten för skolutveckling, nr 2003:231, en rapport om verksamheter och effekter av Kunskapslyftet baserad på kommunernas egna uppgifter.

MILJÖER FÖR VUXNAS LÄRANDE – NULÄGET

Sverige har sedan 1960-talet intagit en tätposition i västvärlden i fråga om satsningar på vuxnas lärande. Vuxnas lärande bedrivs idag i många olika former och av många olika anordnare och huvudmän, alltifrån folkbildningen, statlig eller kommunal vuxenutbildning (grundläggande vuxenutbildning, gymnasial vuxenutbildning, påbyggnadsutbildning, vuxenutbildning för utvecklingsstörda och svenskundervisning för invandrare till arbetsmarknadsutbildning, personalutbildning och kompetensutveckling i arbetslivet.

Länktips

www.skolutveckling.se/vux/lank&kontakt/vuxlank&kontakt.shtml

www.skolverket.se/vux/lank&kontakt/vuxlank&kontakt.html

www.encell.se/lankar.asp

www.cfl.se

www.regeringen.se/sb/d/2508

Lästips

”Vuxnas lärande 2003”, SCB, ISBN 91-618-1205-6

Folkhögskolor

Till skillnad från andra skolformer har folkhögskolan ingen central fastställd läroplan, utan varje folkhögskola har sin egen profil och bestämmer själv sin verksamhet, vilken ofta är knuten till skolans ideologiska och kunskapsmässiga inriktning. Den frihet som folkhögskolorna har att utforma sina kurser ger också utrymme för kursdeltagarna att påverka studiernas inriktning och innehåll efter förkunskaper, intressen och behov. Den sociala miljön är av stor vikt, varför studierna oftast bedrivs i internatform. Även externatform förekommer numera. Ut-

märkande för folkhögskolans metoder är temastudier och projektarbeten. Folkhögskolorna har kurser på olika nivåer, med olika inriktningar och med olika längd (en termin till ett par år). På "allmän kurs" bedrivs studier som motsvarar grundskole- och gymnasienivåerna. Folkhögskolan utfärdar inte betyg men intygar kunskaper motsvarande gymnasieskolans kurser i form av studieomdömen och studieprognos. Folkhögskolorna drivs av olika folkrörelser, organisationer och stödföreningar eller av landsting och kommuner. Idag finns i Sverige 147 folkhögskolor. Under 2003 hade folkhögskolorna ca 115 000 deltagare.

Studieförbunden

Studieförbundens verksamhet utgörs av studiecirklar, seminarier och kulturprogram. Ett aktivt deltagande och demokratiska mötesformer bidrar till ökad medvetenhet om samhällsfrågor och till en fördjupad demokrati. Genom att deltagarna gemensamt söker kunskap och är medskapande i den lärande processen ges de stöd och möjlighet att utveckla sina resurser och sitt vetande för att kunna delta i den aktuella samhällsdebatten.

Utöver den traditionella folkbildningsverksamheten anlitas studieförbunden av olika organisationer, kommuner och arbetsförmedlingar för att genomföra kurser eller informationsprogram.

Deltagarstatistiken belyser vidden av studieförbundens betydelse. De tio studieförbund, som drev verksamhet 2003, arrangerade det året cirka 312 000 studiecirklar med dryga 2,5 miljoner deltagare. Då många människor deltar i flera olika cirklar beräknas totalt minst 1,5 miljoner människor ha deltagit i studiecirkelverksamheten under 2003. Nära 220 000 kulturprogram genomfördes med mer än 15,6 miljoner besökare/deltagare.

Lästips

"Folkbildning i brytningstid", SOU 2004:30

"Vem får vara med?" En belysning av folkbildningens relation till icke-deltagarna, SOU 2004:51

www.pedagog.lu.se/forskning/skrifter/uppsats, Hans Lorentz forskningsprojekt: "Mångkulturell bildning – om lärande och liv i folkbildningens värld"

”Studiecirkeln: Livslångt lärande ...på svenska! En icke formell mötesplats”, Petros Gougoulakis, HLS förlag, ISBN:91 -7656 - 499 -1

Kommunal vuxenutbildning

Kommunal vuxenutbildning avser studier, för vilka kommunen är huvudman dvs har det formella myndighetsansvaret vad gäller antagning, betygsutfärdande mm. Anordnaren av utbildning kan vara antingen kommunen själv eller en annan aktör (t ex studieförbund, folkhögskola eller utbildningsföretag).

Den kommunala vuxenutbildningen har alltsedan starten haft två uttalade syften: ett kompensatoriskt/fördelningspolitiskt och ett kompletterande syfte. Vuxenutbildningen skall alltså medverka till att utjämna skillnader mellan olika generationer och olika befolkningsgrupper och därtill ge kompletteringsmöjligheter. Utifrån ett livslångt lärandeperspektiv förstärks det kompletterande uppdraget nu alltmera.

Den kommunala vuxenutbildningen innehåller tre nivåer: *grundläggande* och *gymnasial vuxenutbildning* samt *påbyggnadsutbildning*. Med de studerandes tidigare utbildning och livserfarenhet som utgångspunkt skall utbildningen fördjupa och utveckla de studerandes kunskaper som grund för yrkesverksamhet, fortsatta studier och deltagande i samhällslivet.

Grundläggande vuxenutbildning

Grundläggande vuxenutbildning ska ge kunskaper och färdigheter, motsvarande grundskolenivå, vilka krävs för att delta i samhälls- och yrkesliv samt lägga grunden för fortsatta studier. De förkunskaper deltagaren har bestämmer på vilken nivå studierna ska påbörjas. Studierna avslutas när de individuella utbildningsmålen har uppnåtts. Eleven väljer själv studietakt, och studierna kan kombineras med arbete eller praktik.

Enligt skollagen är grundläggande vuxenutbildning en rättighet för personer över 20 år som saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan. För kommunen är det enligt skollagen en skyldighet att erbjuda grundläggande vuxenutbildning. År 2002/2003 deltog ca 40 000 personer i grundläggande vuxenutbildning.

Gymnasial vuxenutbildning

Den gymnasiala vuxenutbildningen syftar till att erbjuda vuxna personer kunskaper och färdigheter motsvarande gymnasial nivå och följer samma läroplan och kursplaner som gymnasieskolan för ungdomar. Den kommunala vuxenutbildningen är liksom gymnasieskolan kursutformad och kurserna i de flesta ämnena bygger på varandra. Den gymnasiala vuxenutbildningen är likvärdig med ungdomsgymnasiet men inte identisk. Tyngdpunkterna i kurserna och deras innehåll och omfattning kan således skilja sig från ungdomsgymnasiets kurser. De vuxna deltagarnas kunskaper ska kunna kompletteras i enlighet med en individuell studieplan i sådan omfattning att de får kunskaper av samma kvalitet som ungdomarna. Studietakten och antalet kurser liksom kombinationen av dessa bestämmer de studerande själva. Många läser endast enstaka kurser. Studierna inom den gymnasiala vuxenutbildningen behöver ej organiseras i lektioner och terminer, vilket gäller för ungdomsgymnasiet. Fokus ligger på lärandet och kunskapen i sig vilket gör att vuxenutbildningen har stora förutsättningar att vara flexibel och individanpassad.

Varje kommun har skyldighet att erbjuda och informera om möjligheterna till gymnasial vuxenutbildning samt att verka för att vuxna deltar i studier. Behörig att delta i gymnasial vuxenutbildning är den som har tidigare kort utbildning och som

enligt förordningens om kommunal vuxenutbildning uppgjorda kriterier har störst behov. År 2002/2003 deltog ca 197 300 personer i gymnasial vuxenutbildning.

Ett stort antal kommuner i landet driver idag s.k. *lärcentra*, där kommuninvånarna har tillgång till vägledning och studielokaler med pedagogiskt stöd och teknisk utrustning för självstudier och/eller distansutbildning i form av pedagogiska plattformar på internet. Olika nivåer av distansutbildning är vanliga: från "närdistans" med individuell eller grupphandledning av pedagog enligt schema och individuell studieplanering till helt webbaserade studier.

Lärcentra kan se olika ut och benämningarna kan också variera, men gemensamt är att det handlar om öppna flexibla lärmiljöer där olika typer av studier och pröva-på-verksamheter erbjuds. Ofta finns samverkan med högskola eller universitet, vilket möjliggör samtida studier på Sfi, grundläggande, gymnasial och/eller högskolenivå. Samarbete mellan lärcentra och folkbiblioteken förekommer frekvent. Lärcentra drivs också av bl a folkbildning, fackförbund och högskolor runt om i landet.

Lästips

www.sou.gov.se/tillvaxt/pdf/Larcentra_skriften2004.pdf – en idéskrift från tillväxt- och inlandsdelegationerna om en effektiv och modern infrastruktur för det flexibla lärandet

Arbetsplatsförlagd utbildning (APU)

Arbetsplatsförlagd utbildning är en kurs eller del av en kurs i gymnasieskolan eller kommunala vuxenutbildningen som förläggs till en arbetsplats antingen för att själva lärandet kan vara knutet till verksamheten och/eller för att en redan anställd ska kunna förena det praktiska och teoretiska lärandet.

Påbyggnadsutbildningar med yrkesprofil (PU)

Inom kommunal vuxenutbildning erbjuds påbyggnadsutbildningar, som kan ge vidareutbildning inom ett yrke eller leda till ett helt nytt yrke. De flesta utbildningarna är ett halvt till ett år långa och är exempelvis inriktade mot ekonomi, databehandling eller turism. Inom vissa utbildningar ingår obligatorisk arbetsplatsförlagd praktik som komplement till teoretiska delar.

För att få delta i en påbyggnadsutbildning ska man ha fyllt 20 år eller slutfört utbildning i gymnasieskolan. Det finns särskilda behörighetskrav för vissa utbildningar.

År 2002/2003 deltog ca 6 700 personer i denna form av vuxenutbildning.

Lästips

www.skolverket.se/vux/dokument/PU_studieo1_o2.pdf – studie som underlag för ev. överförande av vissa PU-utbildningar till statlig finansiering

Svenska för invandrare (Sfi)

Svenska för invandrare, Sfi, ska ge kunskaper i det svenska språket och om det svenska samhället. Syftet är att underlätta integrationen i samhället och inträde på arbetsmarknaden. Kommunen har skyldighet att erbjuda Sfi till nyanlända vuxna invandrare. Nya kursplaner infördes 2003. Kursplanesystemet gör det möjligt för deltagaren att kombinera eller integrera kurser inom Sfi med studier i grundläggande eller gymnasial vuxenutbildning, särsvux, praktik, förvärvsarbete eller annan sysselsättning. Kursplanerna erbjuder tre olika studievägar som riktar sig till studerande med olika förutsättningar, utbildningsbakgrund och studiemål. Varje studieväg utgörs av två olika kurser. Utbildningen organiseras på olika sätt i kommunerna men den gemensamma utgångspunkten är att människor har olika bakgrund och därmed olika behov.

År 2001/2002 deltog ca 40 000 personer i SFI-utbildning.

Lästips

”Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom SFI-utbildningen” av Marie Carlson, 2003, Studentlitteratur

”Andraspråksresan”, av Inger Lindberg, 2004, Folkuniversitetet

Länktips

www.skolutveckling.se/vux/dokument/SFI_samarbete.Pdf

Vuxenutbildning för psykiskt utvecklingsstörda (särsvux)

Särsvux är en skolform för vuxna, som är utvecklingsstörda eller har en förvärvad hjärnskada och ingår sedan 1996 i kommunernas vuxenutbildning. Särsvux motsvarar träningsskolan och grundsärskolan för barn och ungdomar samt nationella och specialutformade program i

gymnasiesärskolan. Särsvux har samma läroplan som den gymnasiala vuxenutbildningen och gymnasieskolan, men däremot har särsvux kurs- och timplaner som är anpassade till just den skolformen. Varje studerande i särsvux skall ha en individuell studieplan utgående från individens erfarenheter och förutsättningar. Särsvux ska komplettera tidigare utbildning. Utbildningen i särsvux kan ge kompetens i både enstaka ämnen och kompetens motsvarande den obligatoriska särskolan och gymnasiesärskolans yrkesförberedande utbildning. Under 2003/2004 fanns 4 700 studerande i särsvux. Särskolan har nyligen varit föremål för utredning . En parlamentarisk kommitté har i sitt slutbetänkande bl a föreslagit att vuxna med utvecklingsstörning ska få rätt till grundläggande vuxenutbildning för att erhålla, återfå eller vidmakthålla grundläggande kunskaper.

Lästips

www.vuxenutbildning.hso.se

www.skolverket.se/vux/dokument/Stod_sisus_vux.pdf. Informationsmaterial om stödsystem för funktionshindrade framtaget av Sisus (statens institut för särskilt utbildningsstöd)

Länktips

www.sou.gov.se/carlbeck/betankande.htm Carlbeck-kommitténs slutbetänkande För oss tillsammans – Om utbildning och utvecklingsstörning (SOU 2004:98).

UTBILDNINGAR MED ANDRA HUVUDMÄN

Kompletterande utbildningar

Vid sidan om det offentliga skolväsendet finns mer än 250 andra skolor som får statligt stöd – *Kompletterande utbildningar*. Kännetecknande för dessa är att de har en enskild huvudman men står under statlig överinsyn och att utbildningarna utgör ett komplement till gymnasial utbildning genom att de är inriktade på ett ämnes- eller yrkesområde. De kompletterande utbildningarna ger inte någon formell behörighet till fortsatta studier utan kan ses som yrkesutbildningar eller som förberedelse för högskoleutbildning där en viss färdighet krävs, t.ex. inom konst, dans, teater, musik, design, mode. Andra utbildningar återfinns inom sådana områden som hantverk, media, flyg, frisk- och hudvård m.fl. För vissa utbildningar kan deltagarna få studiestöd. Under 2003 hade de kompletterande utbildningarna ca 5 900 studerande.

Lästips

Förteckning över anordnare och utbildningar, SFS 2000:21

Nationellt centrum för flexibelt lärande (CFL)

Hos den relativt nyinrättade myndigheten CFL (= f.d. SSV och f.d. Distum) förekommer två olika studieformer. Det finns kurser med studiematerial i tryckt form för distansstudier men också Internetbaserade kurser. CFL-s främsta uppgift idag är dock inte utbildningsverksamheten utan att främja och stärka utvecklingen av flexibelt lärande för vuxna och ge ett samlat stöd till både kommuner och folkbildning i deras arbete med distansutbildning. Det görs bl. a genom att ge information och rådgivning till olika utbildningsanordnare, stödja utvecklingsprojekt ekonomiskt eller på annat sätt, arbeta med spridning av svensk och internationell utveckling och forskning samt utveckla läromedel och metoder för vuxna med teckenspråk som första språk.

Länktips

www.cfl.se

Kvalificerad yrkesutbildning (KY)

KY är kvalificerad yrkesutbildning på eftergymnasial nivå. KY står under statlig tillsyn. För tillträde till utbildningen krävs treårig gymnasieskola eller motsvarande. Utbildningar som godkänns som KY-utbildningar skall svara mot verkliga behov i arbetslivet och förena en praktisk inriktning med fördjupade teoretiska kunskaper. Detta sker genom att en tredjedel av utbildningstiden förläggs till en arbetsplats. Utbildningarna leder till en speciell ”kvalificerad yrkesutbildningsexamen”. KY-utbildningar anordnas av en kommun, ett utbildningsföretag eller en högskola i samverkan med arbetslivet.

Länktips

www.ky.se

Arbetsmarknadsutbildning

Syftet med en arbetsmarknadsutbildning är att stärka den arbetssökandes möjligheter att få ett arbete och samtidigt underlätta för arbetsgivarna att få yrkesutbildad arbetskraft. Arbetsmarknadsutbildning är yrkesinriktad, men kan i vissa fall vara teoretisk eller förberedande. Utbildningen ges i första hand som kurser upphandlade av länsarbetsnämnden eller arbetsförmedlingen från olika utbildningsanordnare, t ex utbildningsföretag, högskola eller kommunala vuxenutbildningen. Den kan emellertid också bestå av ordinarie utbildningar inom den kommunala vuxenutbildningen eller folkhögskolan. Under senare år har utbildningar inom tillverkningsindustri, teknik/data, vård och service dominerat. Arbetsmarknadsutbildningen kännetecknas av snabb rörlighet mellan olika yrkesområden i takt med förändringar på arbetsmarknaden. Utbildningstiden varierar. Den genomsnittliga tiden är nu cirka sex månader.

Bristyrkesutbildningar är arbetsmarknadsutbildning inom vissa bestämda yrkesområden, där det råder brist på arbetskraft. De står öppna för personer som har anställning, men som vill få mer kvalificerade

arbetsuppgifter inom något av bristyrkesområdena. En målgrupp för bristyrkesutbildningen är personer med utländsk högskoleutbildning som har ett arbete de är överkvalificerade för.

Genom arbetsförmedlingen kan en person, som är eller riskerar att bli långtidsarbetslös erbjudas att delta i s.k. aktivitetsgaranti. Det är individuellt anpassade arbetsmarknadspolitiska aktiviteter på heltid, som bl. a kan utgöras av kortare utbildningar i form av orienteringskurser eller möjlighet till studier på folkhögskola.

Länktips

www.ams.se/admin/Documents/faktablad/amu.pdf

Ungdomsgaranti

En ytterligare typ av vuxnas lärande som kanske de flesta inte direkt hänför dit, är den s. k. ungdomsgarantin. För arbetslösa mellan 20 och 25 år finns emellertid särskilda aktiveringsprogram, som syftar till att en ung person skall förbättra sin kompetens för att lättare kunna få arbete eller börja studera. Utvecklingsinsatserna är individuellt anpassade. Det kan innebära olika typer av kompetensutveckling, exempelvis att höja deltagarens baskunskaper inom ett ämne, att varva utbildning med praktik eller utgöras av enbart praktik. Utbildningsorienterade insatser prioriteras. Aktiveringsprogram anordnas av kommuner efter överenskommelse med arbetsförmedlingen.

Lärlingsutbildning

Inom flera branscher finns en lång tradition av att utbilda yrkesarbetare på arbetsplatser och i företag. Lärlingsutbildning är idag ofta knuten till en utbildningshuvudman som svarar för teoretiska och kursbundna utbildningsmoment medan den praktiska utbildningen sker i produktionen på ett eller flera företag med stöd av handledare. Lärlingsutbildning finns på både gymnasial och eftergymnasial nivå. Regeringen har i april 2004 (SFS 2004:167) beslutat om en försöksverksamhet med lärlingsutbildning för vuxna till vissa hantverksyrken. Likaså anordnar Lernia på uppdrag av arbetsförmedlingen lärlingsutbildning för vuxna som är arbetslösa.

Arbetsplatslärande/Personalutbildning

Företag och organisationer spelar en viktig roll för att höja kompetensen hos befolkningen och således även för enskilda människor på arbetsmarknaden. Personalutbildning utgör de facto den största delen av vuxnas lärande och definieras som samtliga lärande aktiviteter som är helt eller delvis finansierade av arbetsgivarna. Denna form av vuxnas lärande utgör en central del av det livslånga lärandet. Personalutbildningens omfattning varierar med konjunkturen, något som var mycket påtagligt under 1990-talets lågkonjunktur, men mönstret för deltagande i personalutbildning har varit oförändrat under det senaste decenniet och ser ut så här: Kvinnor deltar i högre utsträckning än män, yngre deltar i lägre grad än övriga, personer med eftergymnasial utbildning deltar i högre grad än övriga, den genomsnittliga utbildningstiden är 7 dagar per år (2003) och de vanligaste ämnesområdena är samhällsvetenskap, juridik, handel, ledning och administration. Mer än 2,7 miljoner personer i åldern 16-64 år deltog i personalutbildning under 2003.

Länktips

www.apel.nu/index.htm – ApeL är ett centrum för forskning och utveckling i arbetsplatslärande.

Lästips

”E-learning och arbetsplatslärande” av Lennart Svensson och Carina Åberg, 2001, Bilda förlag, ISBN 91-574-5012-9

”IT-stödd distansutbildning – en medspelare i kommunal utveckling” av Jan-Olov Hellsten och Gunilla Roos, Nationellt centrum för flexibelt lärande Rapport 1:2002, ISBN 91-974508-0-4

”Mailmål – en språklig dräkt för folkbildande nätsamtal” av Lennart Rackner, Nationellt centrum för flexibelt lärande Rapport 2:2003, ISBN 91-974508-2-0

Radio, TV, Internet och bibliotek

Den allra första skolradiosändningen i Sverige gick ut i eteren den 16 april 1928. Det var en lektion i engelska och historia riktad till elever vid Norra Latins läroverk i Stockholm. När televisionen startade med

reguljära tv-sändningar 1957 började man också med vuxenutbildning i det nya mediet. Utbildningsradion (UR) bildades 1978 och har sedan dess producerat och sänt utbildningsprogram inom samtliga utbildningsområden.

UR med sin multimediala verksamhet är den största enskilda aktören inom utbildningsområdet. Ca 9000 UR-program finns till utlåning på mediacentraler och bibliotek. Verksamheten bedrivs självständigt i förhållande till staten, olika intresseorganisationer och andra maktgrupper i samhället. UR gör också program för, om och med funktionshindrade samt språkliga och etniska minoriteter.

UR gör också program för, om och med funktionshindrade samt språkliga och etniska minoriteter.

Alla medier spelar självklart en viktig roll för människors lärande. Många medborgare hämtar en stor del av sin information och många kunskaper från radio, TV och tidningar. Dokumentär- och reportageprogram innehåller kunskapsstoff liksom nyheter och granskande sändningar eller artiklar. Det ökande utbudet av både nationella och internationella mediekanaler gör också att möjligheterna att vidga vyerna ökar. Internet är numera en nästan outtömlig källa till information inom de flesta områden och används ofta som läromedel.

Bibliotekens roll har varit och är av oerhört stor betydelse för folkbildningen som källa för lärande och som stöd i olika utbildningsformer. Olika former av mer organiserat samarbete förekommer idag mellan kommunal vuxenutbildning och lokala biblioteksfilialer runt om i landet, ofta inom ramen för lärcentra.. Biblioteken är nu i en förändringsfas, där rollen som "hjälpreda" allt mer utvecklas mot nya arbetsuppgifter och nya relationer bl a som mer jämställd samarbetspartner till kommunal vuxenutbildning, folkbildning eller högskola, ibland med handledande funktioner, ibland som självständig utbildningsarena.

Länktips

www.ur.se

www.cfl.se/images/pdf/artikelarkiv/j-o_hellsten.pdf – "Gammal utbildningsarena i nya kläder" Jan-Olof Hellsten 2004 om en förändrad roll för folkbiblioteken

www.vuxbib.nu/proj/projbibl.htm – om olika utvecklingsprojekt inom folkbiblioteken för att främja individens livslånga lärande med anslag från Kulturrådet

”Till en lärare” – Ur boken “Tankekraft”, Bodil Jönsson (2001) Pdf-fil 1,3 MB http://www.skolutveckling.se/it_i_skolan/itis/studiematerial/pdf/435.pdf

VUXNAS LÄRANDE – FRAMÅTSIKT

Det svenska utbildningssystemet för vuxnas lärande har, som vi kan se, en lång tradition. Alla har sedan länge en demokratisk rättighet till grundläggande utbildning som skall kunna leda fram till fortsatt utbildning eller ett arbete. Samhälls- och teknikutvecklingen och därmed också arbetslivet förändras dock ständigt, vilket innebär att kunskaper och kompetens måste inte bara underhållas utan också fördjupas och breddas kontinuerligt. Inom många områden råder en tydlig brist på arbetskraft med rätt kompetens, vilket förstärks av den demografiska utvecklingen. Obalans mellan tillgång och efterfrågan inom olika sektorer av arbetsmarknaden kan summeras som en kompetensparadox. Problemet kan endast förbättras genom samverkan mellan flera aktörer. I första hand ställs krav på arbetsgivare och utbildningssystem men även på individerna. I Sverige och i hela västvärlden har länge diskuterats hur välfärd och tillväxt kan tryggas för framtiden. I de diskussionerna har starkt fokus lagts på vikten av medborgarnas kompetens och vilja till ständig kompetensutveckling och återkommande lärande men även på vikten av att se en persons hela kompetens – inte bara den kompetens som finns dokumenterad i betyg, certifikat eller liknande.

Europeiska överenskommelser

Vid Europeiska Rådets möte i Lissabon år 2000 fastslog medlemsländerna en ny strategi för den framtida utvecklingen av de ekonomiska och politiska åtgärderna i unionen. Inom utbildningsområdet antogs följande konkreta strategiska mål för den kommande tioårsperioden:

- Att förbättra kvaliteten och effektiviteten i utbildningssystemen inom Europeiska unionen.
- Att underlätta tillträdet för alla till utbildningssystemen.
- Att öppna utbildningssystemen mot omvärlden: mot det omgivande

samhället på lokal och nationell nivå, mot Europa och den övriga världen.

I slutsatserna från detta möte uttalades att *livslångt lärande* krävs för en övergång till ett kunskapssamhälle och en kunskapsbaserad ekonomi. Senare samma år publicerades EU-kommissionens s.k. Memorandum om livslångt lärande. Detta dokument är av utomordentlig betydelse, då det tillsammans med en del andra dokument ligger till grund för de styrdokument som nu är gällande för vuxnas lärande i Sverige.

Nya perspektiv – från undervisning till lärande

Begreppet livslångt lärande har de senaste 10 – 15 åren fått förnyad aktualitet. Från att på 60- och 70-talen ha haft betydelsen av i det formella utbildningssystemet återkommande utbildning står begreppet idag för en *helhetsyn på utbildning och lärande, vilken erkänner lärande i flera olika miljöer*. Begreppet består av två dimensioner: Den *livslånga dimensionen* innebär att individen lär under hela livet. Den *livsvida dimensionen* erkänner formellt, ickeformellt och informellt lärande. Det livslånga och livsvida lärandet måste således ses som en angelägenhet för såväl utbildningspolitiken, arbetsmarknadspolitiken och arbetsplatsen som det civila samhället.

Filosofin kring det livslånga och livsvida lärandet bygger på att fenomenet lärande inte är avgränsningsbart till en snäv sektor utan är en del av livet i dess fulla vidd. Att leva är att ständigt befinna sig i utveckling och förändras utifrån de erfarenheter man gör i livet. Att lära är att kontinuerligt tolka och omtolka det man upplever.

Livslångt lärande kan beskrivas så här:

- Det livslånga lärandet är interaktivt
 - pågår i en öppen process.
- Det livslånga lärandet är individcentrerat
 - reflekterar över erfarenheter och lärande.
- Det livslånga lärandet är processorienterat
 - man måste lära sig att lära.

- Det livslånga lärandet är kommunikativt
 - att kunna arbeta tillsammans med andra.
- Det livslånga lärandet är formellt
 - sker i formella utbildningssituationer.
- Det livslånga lärandet är informellt
 - sker i alla de situationer då livet pågår som bäst.
- Det livslånga lärandet är kontextuellt
 - beroende av sitt sammanhang.
- Det livslånga lärandet är självstyrt
 - motivation, vilja och förmåga att lära har avgörande betydelse.

Det livslånga lärandet är också livsvitt d v s lärandet är en process som pågår från vaggan till gravan och i livets och vardagens alla olika situationer. Detta vardagslärande består i att vi ständigt justerar eller bygger på de tolkningar vi redan har, och därmed kan detta lärande inte ses isolerat från organiserad utbildning. I själva verket samspelar utbildning och vardagslärande starkt, något som måste erkännas av alla involverade i vuxnas lärande. Med denna syn på lärande som individens eget livsprojekt är det naturligt att en förskjutning av ansvaret för lärandet sker: det är individens ansvar att lära men samhällets att tillhandahålla stöd för lärandet. Som en konsekvens måste den traditionella lärarrollen och den traditionella lärmiljön förändras för att vara ett funktionellt stöd som motsvarar individens behov vad gäller innehåll, tid, plats och metod. En strategi för livslångt lärande måste utgå från individerna och deras behov och inte från institutionernas förutsättningar. Förskjutningen av perspektiv från undervisning till lärande innebär även att kommunernas roll förändras från utförare av utbildning till mäklare av stöd för lärande.

Lästips

”Livslångt Lärande” av Per-Erik Ellström, Studentlitteratur AB, 1996, ISBN 91-44617518

”Livslångt och livsvitt lärande” av Staffan Larsson, SOU 1997:158, ingår i en antologi från Kunskapslyftskommittén

”Lärande i praktiken: Ett sociokulturellt perspektiv, Roger Säljö, Prisma bokförlag, 2000, ISBN 91-51837285

”Miljöer för lärande” av Ingrid Carlgren, Studentlitteratur AB, 1999, ISBN 91-44011199

”Det livslånga och livsvida lärandet”, Skolverket, 1999:121, ISBN 91-89313-79-8

”Vuxenutbildning i omvandling – ett sätt att organisera förnyelse”, doktorsavhandling av Karin Wass, 2004

Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen

I februari 2001 lade regeringen fram en proposition¹ om vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen in på 2000-talet. I propositionen avspeglas 1990-talets debatt om livslångt och livsvitt lärande i Sverige och internationellt. Propositionen grundades på Kunskapslyftskommitténs arbete och dess slutbetänkande Kunskapsbygget samt på erfarenheterna från det pågående 51/2-åriga nationella projektet Kunskapslyftet.

I maj samma år antog riksdagen propositionen och slog fast följande mål för den samhällsstödda vuxenutbildningen (utom högskolan):

”Alla vuxna skall ges möjlighet att utvidga sina kunskaper och utveckla sin kompetens i syfte att främja personlig utveckling, demokrati, jämställdhet, ekonomisk tillväxt och sysselsättning samt en rättvis fördelning”

I denna målbeskrivning uttrycks något fundamentalt, nämligen att vuxnas lärande måste ses ur två perspektiv: individperspektiv och medborgarutbildningsperspektiv – båda väl så viktiga för den enskilde som för samhället. Det krävs väl utbildade medborgare för att upprätthålla och stärka såväl demokrati och jämställdhet som sysselsättning och tillväxt.

I propositionen angav regeringen en strategi för utvecklingen mot en demokratisk, individbaserad, flexibel och modern modell för vuxnas lärande. En ny förordning om kommunal vuxenutbildning², som bygger på riksdagens beslut om propositionen om vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen, trädde i kraft från nyåret 2003. Förordningen reglerar att stödet för vuxnas lärande i innehåll och form

alltid ska utformas utifrån den vuxnes behov och förutsättningar. Med dessa styrande dokument tydliggörs en önskad utveckling från en skola för vuxna till stöd för vuxnas lärande.

Infrastruktur för livslångt lärande

Genom av riksdagens beslut att anta propositionen om ”Vuxnas lärande” fastlades också vägen eller strategin för genomförandet av uppdraget. Den gäller all samhällsstödd utbildning för vuxna. För att lyckas med att stödja alla vuxnas lärande krävs att det på lokal och/eller regional nivå finns en genomarbetad plan, en funktionell organisation och en medveten samverkan med andra ”intressenter” av vuxnas lärande – en infrastruktur. *Begreppet infrastruktur är alltså, i detta sammanhang, en samlingsterm för allt som kan främja mångfalden av möjligheter till lärande.*

Kommunens ansvar är att tillhandahålla olika möjligheter till stöd för lärande utifrån kommuninvånarnas efterfrågan och förutsättningar, men inte nödvändigtvis att anordna alla möjligheter i egen regi.. Stödet för vuxnas lärande innefattar olika aspekter av stöd: vägledning, bedömning av måluppfyllelse och kunskaper/kompetens, undervisning, handledning och varierade lärmiljöer.

Den konkreta basen i en infrastruktur för det livslånga lärandet utgörs av uppsökande verksamhet, vägledning, validering, individuell studieplan, tillgång till pedagogiskt och ämnesteoritiskt stöd med flexibilitet och valfrihet samt tillgång till biblioteksresurser och studie-stöd. Med undantag för studiestödet svarar kommunerna för att denna främjande och stödjande basorganisation finns.

För en fungerande infrastruktur krävs därtill en utvecklad samverkan mellan kommunens olika aktörer (utbildnings-, arbetsmarknads-, socialförvaltningar, folkbibliotek) och statens (arbetsförmedlingen resp. försäkringskassan) för att ge alla vuxna möjlighet till ett ökat lärande

BEGREPP ATT REFLEKTERA ÖVER

Kompetens

En persons kompetens kan allmänt beskrivas som dennes förmåga att omsätta kunskap till handling. Kraven på kompetens i arbetslivet ökar kontinuerligt: man måste öka sitt kunnande och sina färdigheter men också utveckla kompetens i flera andra dimensioner och aspekter.

De nya projektinriktade arbetssätten, som i stort ersatt de traditionella och hierarkiska, kräver att individen ska kunna arbeta självständigt men samtidigt ha förmågan att samarbeta med andra, både inom och utanför det egna företaget. Denna förmåga att skapa relationer eller kontakter kallas ofta social kompetens. På kunskapsintensiva arbetsplatser är det särskilt viktigt att medarbetarna kommunicerar effektivt, så att olika kunskaper och färdigheter utnyttjas. En annan ingrediens i begreppet kompetens som är efterfrågad på de flesta arbetsplatser idag är kreativitet, dvs förmågan att skapa nytt, att finna nya och kanske oväntade lösningar på problem. Kreativitet och det närbesläktade begreppet fantasi är goda egenskaper på en modern arbetsplats men bör dock vara kopplade till en förmåga att kritiskt granska och tänka sig in i andra scenarios än det som just nu är för handen, vilket inte så sällan kräver mod därtill.

Lästips

”Vad ska utbildning vara till?” av Bernt Gustavsson, ingår i antologin Vuxenpedagogik i teori och praktik SOU 1997:158

Bildning

Bildning är en tradition som format synsätt på lärande, kunskap och pedagogik och som handlar allmänt om förhållandet mellan kunskap och människa. Begreppet bildning har analyserats och diskuterats av många framstående filosofer och forskare alltsedan antiken. I vår tid

¹ Prop. 2000/01:72

² Förordning (2002:10102) om kommunal vuxenutbildning

har två perspektiv kommit att dominera, när det gäller synen på utbildning och dess funktion i samhället, nämligen humankapitalets, dvs. utbildningens ekonomiska funktioner, respektive det humanistiska, som hänförs till äldre tiders bildningsideal om individuell utveckling och krav på att bidra till demokratin. Bildningsbegreppet en bit på 2000-talet inkluderar också bl. a frågor om hur bildning förhåller sig till informations- respektive kunskapssamhället, om bildning som det personliga sammanhang man etablerar mellan sig själv, sin kunskap och omvärlden och om bildning som en dynamisk och kreativ process som verkar bildande på alla inblandade parter (t ex lärare och elev).

Lästips

”Vad ska utbildning vara till?” av Bernt Gustavsson, ingår i antologin Vuxenpedagogik i teori och praktik SOU 1997:158

”Bildning – ett paradiset och personligt projekt”, Några bidrag från Högskoleverkets essätävling för studerande, Högskoleverkets rapportserie 2002:37 R

Flexibilitet

En förutsättning för att vuxnas lärande skall upplevas som en möjlighet för *alla* är att stödet för lärande utformas så flexibelt att lärandet kan ske vid den tidpunkt, i de former och med det innehåll som stämmer med den enskildes behov, önskemål och förutsättningar. Att kunna få stöd för lärande i kombination med yrkesarbete skall vara lika naturligt som heltids- eller deltidstudier i traditionell utbildningsmiljö eller vid ett lärcentra eller via en pedagogisk plattform. Ofta kan lärandet behöva utvecklas i andra miljöer och under andra betingelser än de som först verkar mest uppenbara. Härvid utmanas kompetensen hos vägledare och pedagogiska handledare. Det optimala sättet att tillgodose skiftande behov är således att erbjuda många alternativa lösningar och möjligheter utifrån individernas efterfrågan.

Länktips

www.encell.se/elearning.pdf – tankedokument av Håkan Fleischer och Mohamed Chaibs, Högskolan Jönköping, om det flexibla lärandets form och villkor

Samverkan

Eftersom vuxnas lärande också skall bidra till måluppfyllelse inom ett flertal andra politikområden, t.ex. arbetsmarknads-, socialförsäkrings-, integrations- och näringslivsområdena, kan det medföra krav på nya lösningar och modeller. Inom den infrastruktur för vuxnas lärande som kommunerna, oftast inom sina utbildnings- och/eller arbetsmarknadsförvaltningar, nu är i färd att utveckla, ser nya modeller och nya partnerskap dagens ljus. Det handlar om att bygga nätverk, att skapa former och kanaler för samarbete och samverkan mellan aktörer med olika resurser och kompetens, t ex kommunala förvaltningar, statliga myndigheter och institutioner, folkbildningen, utbildningsföretag, lokala och/eller regionala fackliga organisationer, handikapporganisationer m fl.

Infrastrukturen kan inte se likadan ut överallt utan måste formas av lokala förutsättningar och behov. Många gånger kan en regional samverkan vara förutsättningen för att uppnå den variationsrikedom som motsvarar medborgarnas behov av stöd för sitt lärande. I glesbefolkade kommuner krävs förstås andra lösningar än i större städer.

För att en vuxen ska kunna delta i och genomföra studier måste organisationen av dessa också samspela med en rad andra samhällliga verksamheter t ex dagistider, kommunikationer i regionen, bibliotekets öppettider, information och vägledningsinsatser.

Uppsökande verksamhet

Uppsökande verksamhet och aktivt rekryteringsarbete är en kärnfråga för vuxenutbildningen, eftersom uppdraget fokuserar på att ge stöd för lärande till dem som främst behöver det. Många kommuner har därför en genomtänkt arbetsmodell för att söka upp, motivera och vägleda medborgare och på det sättet medverka till att stödja deras individuella utveckling. Modellen kan förutom tryckt information, hemsida och liknande också innehålla öppethus-verksamheter, utbildningsmässor, torgmöten, info-bord i köpcentra, föreningsmöten eller liknande. Ofta samarbetar man med andra myndigheter, arbetsmarknadens parter, olika intresseorganisationer och folkbildningen.

Såväl fackföreningar som handikapporganisationerna har program för uppsökande verksamhet mot sina respektive medlemsgrupper.

Länktips

www.vuxenutbildning.hso.se

Lästips

”Ointressets rationalitet – om svårigheter att rekrytera arbetslösa till vuxenstudier” av Sam Paldanius, Linköpings universitet, 2002, ISBN-91-7373-3202

Vägledning

Vägledningens roll som stöd för vuxnas lärande kan inte nog överdrivas. Särskilt viktig blir den när man betänker, att uppdraget för vuxnas lärande är att motivera även de som har kortast utbildning att öka sina kunskaper för att stärka sin plats på en arbetsmarknad, som kräver alltmer kompetenta arbetstagare. En annan grupp med tydligt behov av vägledning är ungdomar som skulle behöva komplettera sina gymnasiestudier för att komma in på arbetsmarknaden eller för att få behörighet att komma in på önskad vidareutbildning. Vägledning uppfattas av många som en möjlighet att få information och råd om utbildningar och behörighetskrav. En vidare och modernare syn på innebörden av begreppet vägledning är att det är en motivationsskapande och självförtroendeskäpande pedagogisk metod, som syftar till att ge deltagarna det stöd de behöver för att själva kunna utforska, formulera och utveckla sina intressen. Målet med vägledningen är att deltagaren skall kunna och vilja göra egna väl underbyggda val av utbildning och yrke.

Fundamentala krav på professionell vägledning är att vägledningen är avgiftsfri och att den anordnas fristående och neutral i förhållande till såväl arbetsgivare som utbildningsanordnare. Därtill krävs att vägledarna har en adekvat kompetens och full förståelse för det livsvida och livslånga lärandets perspektiv och insikt i vikten av ett respektfullt och positivt bemötande med en anda av lust till lärande gentemot individen.

Individuell studieplan

Eftersom målet för vuxnas lärande är att alla vuxna skall ges möjlighet att utvidga sina kunskaper och utveckla sin kompetens i syfte att främja personlig utveckling, ekonomisk tillväxt och sysselsättning,

måste utgångspunkten vara individen och dennes behov, önskemål och förutsättningar. Detta innebär att "skräddarsytt" med nödvändighet blir vanligare än "konfektion" och att en individuell studieplan till stöd för individens och huvudmannens planering blir nödvändig. I planen, som individen gör upp med en vägledare, bör anges utbildningsbehov, ev. praktikbehov, plan för ev. validering, hur utbildningsbehovet skall tillgodoses (vid lärcentra, på distans och vilken nivå av distans, som gruppdeltagande, hel- eller deltid mm).

Skolverket har i en rapport sommaren 2004 sammanställt synpunkter om individuella studieplaner från ett antal kommuner och överväger nu att föreslå ändring av regelverket runt individuella studieplaner så att alla med en viss studieomfattning, även i SFI och särvtux, skall ha rätt till en individuell studieplan. Var och en som önskar skall dock ha möjlighet att få en individuell plan upprättad.

Länktips

www.skolverket.se/vux/document/invux_2004-06-30.pdf

Validering

Ett förändrat synsätt på vuxenstudier har flyttat fokus från undervisning till stöd för lärande. Härigenom betonas den enskildes ansvar, men även möjligheter att utforma sin egen kompetensutveckling. Det förändrade synsättet får konsekvenser på flera sätt, men kanske främst genom att det ställer större krav på mångsidighet och flexibilitet hos utförarna.

Genom mångfald i metod och innehåll skall det vara möjligt att erbjuda individ- och situationsanpassade lösningar, vilket innebär ett ökat inflytande för individen och samtidigt också ett större eget ansvarstagande för planering, innehåll och genomförande.

Med utgångspunkt i föreställningen om det livslånga och livsvida lärandet innebär övergången från utbildarperspektiv till "brukarperspektiv" också att kunskaper som människor bär med sig från tidigare verksamheter betraktas som en värdefull resurs i utbildningssituationer och planering av fortsatt kompetensutveckling. Identifiering, värdering och dokumentation av kunskap kallas validering och sker med metoder som är anpassade till den validerades syften, typen av kompetens och eventuella personliga behov.

I departementsskriften Validering m.m. – fortsatt utveckling av vux-

nas lärande, Ds 2003:23 har regeringen lämnat följande definition:
”Validering är en process som innebär en strukturerad bedömning, värdering, dokumentation och erkännande av kunskaper och kompetens som en person besitter oberoende av hur de förvärvats.”

Genom validering skall människor ges möjligheten att formalisera och som meriter tillgodoräkna sig kunskaper som inhämtats utanför de formella lärmiljöerna dvs. vårt offentliga utbildningssystem. Det kan t.ex. röra sig om internutbildningar, praktik (icke-formellt lärande) eller föreningsarbete, ideellt arbete m.m. (informellt lärande).

Argumenten för validering är många och utgår i det enskilda fallet från den enskildes personliga målsättning t.ex.: större möjligheter till god pedagogisk anpassning av utbildningen, avkortad studietid, dokumentation som leder till ökad anställbarhet, dokumentation av värdefull yrkeskompetens, underlag för kvalificerad vägledning, en klarläggande funktion i samband med rehabiliteringsinsatser osv. Tillsammans med en välgrundad individuell studieplan och flexibla metoder som stöd för lärande bör validering vara ett naturligt inslag vid planering och genomförande av kompetensutveckling. Härigenom kommer validering också att utgöra en viktig del av det grundläggande pedagogiska förhållningssättet i vuxenstudier.

Genom att synliggöra och värdesätta de kunskaper som en människa för med sig till en utbildningsplanering eller studiesituation, så kan valideringen sägas ha en *utforskande* karaktär. Resultatet kan följaktligen inte vara en dokumentation av vad personen *inte* kan utan av vad personen *faktiskt kan* inom ett yrkesområde eller ämne.

Som jämförelse kan det noteras att ”prövning” inom gymnasieskolans (tidigare särskild prövning eller fyllnadsprövning) avser examination som utgår från den utvalda kursens mål och betygskriterier till skillnad från validering där alltså personens bakgrund avgör omfattning och inriktning.

Regeringen tillsatte år 2004 en delegation, med uppgift att främja validering, verka för metoder som säkerställer kvalitet, legitimitet och likvärdhet samt regional samverkan. Uppdraget sträcker sig till 2007 och Valideringsdelegationen skall då lämna förslag om åtgärder som säkerställer en verksamhet med validering.

Länktips

www.valideringsdelegationen.se

www.cfl.se

Lästips

Att värdera kunskap, erfarenhet och kompetens, Perspektiv på validering, Forskning i fokus nr 9, Myndigheten för skolutveckling 2003, ISBN 91-85128-00-7

Vuxna lär

Sammanfattningsvis kan konstateras att vuxnas lärande äger rum inom en mängd olika områden och att lärandet tar sig olika former i olika sammanhang. Gemensamt är att lärandet, ibland formaliserat och ibland inte, är en del av livet. Lärande eller möjlighet till lärande är en demokratisk rättighet, som vi som arbetar med det, antingen vi är uppsökare, vägledare, pedagoger eller administratörer, har som uppgift att uppmuntra och stödja. Det är en utmaning att möta alla olika människor med alla deras olika behov, förutsättningar och föreställningar. Det är vi som professionella som ska underlätta, ge verktyg och inte minst skapa nyfikenhet att fortsätta lärandet.

Vuxenutbildningens primära uppgift nu och framöver är att öka människors förutsättningar att lära – på arbetet, på fritiden, ja varhelst de befinner sig – med målet att stärka demokratin och individens personliga utveckling, sysselsättningen och den sociala välfärden i en omvärld, där förändringar sker mycket snabbt.

Förhoppningsvis har denna första del av stöd- och referensmaterialet om *Vuxnas lärande* satt in vuxenutbildningen i ett vidare sammanhang och lett till insikten, att vi är många som har ett ansvar för vuxnas lärande och att vi svarar för stöd för lärande inom olika områden och på olika sätt, men också att vi kompletterar varandra.